

Laureaci nagrody „Świadka Historii” w 2017 r.

Kraków, Kielce

Kolejność alfabetyczna

**Stanisław M. Jankowski (ur. 1945 r. w Krakowie) – zgłaszający Dyrektor Muzeum AK
dr Marek Lasota**

Absolwent historii UJ, dziennikarz, publicysta, pisarz. Zasłużony dla badania i odkrycia prawdy o zbrodni katyńskiej. Był współzałożycielem Niezależnego Komitetu Historycznego Badania Zbrodni Katyńskiej. Współpracował z Instytutem Katyńskim a także z Główną Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Znalazł się w gronie ekspertów konsultujących głośny film Andrzeja Wajdy "Katyń". Położył wybitne zasługi dla badania i upamiętniania konspiracyjnej produkcji broni w Krakowie w okresie okupacji. Jego książki, reportaże i słuchowiska były wielokrotnie nagradzane. Autor kilku tysięcy publikacji na łamach prasy krajowej i polonijnej, słuchowisk radiowych i filmów dokumentalnych. Autor ponad 20 książek m.in. o AK, gen. Leopoldzie Okulickim, kulisach zbrodni katyńskiej, emisariuszu Janie Karskim, Piwnicy pod Baranami w dokumentach SB. Od 1967 r. współpracował z Okręgową Komisją badania Zbrodni Hitlerowskich, a od 1998 r. z IPN. Autor licznych referatów naukowych, współautor (z R. Kotarbą) książki „Literaci a sprawa katyńska”, kurator – ze swoich zbiorów – przygotowanej dla IPN wystawy dokumentalno-historycznej o Powstaniu w Czortkowie. Pomysłodawca i kurator wystawy „Zginęli w Katyniu”. Jeden ze współzałożycieli Niezależnego Komitetu Historycznego badania Zbrodni (1989), który w 2010 r. został uhonorowany tytułem „Kustosza Pamięci Narodowej”. W 2011 r. Został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia. Autor kilku tysięcy publikacji w prasie krajowej i zagranicznej, także polonijnej, oraz słuchowisk radiowych i scenariuszy do filmów dokumentalnych dla TVP Historia. Twórca wielu wystaw historyczno-dokumentalnych, eksponowanych m.in. w Nowym Jorku, Londynie, Paryżu, Bostonie, Lwowie i wielu innych miastach. Spod jego pióra wyszło dwadzieścia książek poświęconych Armii Krajowej i zbrodni katyńskiej. Wieloletni redaktor „Biuletynu Katyńskiego”.

Ryszard Majdzik (ur. 1958 r. w Skawinie) - zgłaszający Kazimierz Cholewa

Ryszard Majdzik w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych był działaczem niepodległościowym (ROPCIO, KPN, KSN) i związkowym, za co wielokrotnie był represjonowany i internowany. W 1979 roku został uwięziony za swoje poglądy i mówienie prawdy o zbrodni katyńskiej. W 1980 roku, jako jeden z najmłodszych działaczy w Polsce, zorganizował strajk w „ELBUDZIE”. Był współzałożycielem MKZ NSZZ „Solidarność” w Krakowie. W 1981 roku został wybrany na członka Zarządu i Prezydium Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”. W tym samym roku wzięty siłą przez SB, został internowany w więzieniach w Wiśniczu i Załężu koło Rzeszowa. Zorganizował tajną komisję zakładową oraz KOS Skawina, wydając i drukując pisma Skawińskie „Wolny Głos Skawiny” i „Solidarność Skawina”. W 1984 roku SB dokonała aresztowania członków Tajnej Komisji Zakładowej ZKS ELBUD, wśród których był Ryszard Majdzik.

Pracuje w stp. ELBUD w SP Z.O.O w Krakowie na stanowisku specjalisty do spraw remontu, gdzie pełni funkcję przewodniczącego komitetu zakładowego NSZZ „Solidarność – 80”. Jest członkiem Komisji Krajowej Związku i Przewodniczącym Z.R Małopolska. W sierpniu 2002 roku zorganizował 30-dniowy strajk głodowy w obronie miejsc pracy w jego zakładzie pracy, który zakończył się sukcesem. W 2006 z Arturem Rogalą i Małgorzatą Mamajko, z upoważnienia polonii amerykańskiej i australijskiej, zorganizował Grupę Polonia bez Agentów, biorąc udział w pracach Komisji Sejmowych ds. Ustawy o IPN i Lustracji. W roku 2008 został odznaczony przez prezydenta RP Kawalerskim Krzyżem Orderu Odrodzenia Polski a w 2016 roku Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Jest Radnym Rady Miejskiej w Skawinie, gdzie pełni funkcję wiceprzewodniczącego Rady Miasta i Gminy Skawiny.

Aleksandra Szemioth (ur. 1936 r. w Wilnie) - zgłaszający Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie

Od lutego 1989 roku uczestniczyła w przygotowaniu prac związanych z organizowaniem Związku Sybiraków w Krakowie, a od 2011 roku jest Prezesem krakowskiego Oddziału. Jest członkiniom Zarządu Oddziału Związku w Krakowie. Organizatorka i przewodnicząca Komisji Historycznej od 24 lat. Udziela prelekcji w Krakowie i innych miejscowościach. Gromadzi zbiory archiwalne dotyczące zesłań syberyjskich. Współpracuje z IPN podczas organizowania wystaw.

Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury”–„Nurt” - zgłaszający Światowy Związek Żołnierzy AK

Działające od 15 września 1957 r. kombatanckie Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury”–„Nurt” wywodzi się z dwóch oddziałów partyzanckich. Tworzący je żołnierze w 1943 r. walczyli w Zgrupowaniach Partyzanckich AK „Ponury” pod dowództwem por./płk. cc. Jana Piwnika „Ponurego”, w 1944 r. – w I batalionie 2 Pułku Piechoty Legionów AK pod rozkazami por./mjr. cc. Eugeniusza Kaszyńskiego „Nurta”. W 1957 r. staraniem założycieli Środowiska została odsłonięta i poświęcona kapliczka Matki Bożej Bolesnej na Wykusie w Lasach Siekierzyńskich, gdzie podczas II wojny światowej walczyły wspomniane formacje. Niedługo po tej uroczystości żołnierze „Ponurego” i „Nurta” podjęli decyzję o rozpoczęciu nieformalnej i niezależnej działalności – poza ZBoWiD. Decyzja byłych partyzantów spotkała się z obiekcjami ze strony czynników politycznych i administracyjnych. W obawie przed utratą władzy, komuniści podejmowali wielokierunkowe działania przeciw grupie próbującej wybić się na autonomię. W takich warunkach Środowisko funkcjonowało przez 32 lata. Działalność tę można podzielić na trzy okresy. Pierwszy przypadał na lata 1957–1968. Początkowo społeczność weteranów funkcjonowała „do wewnątrz” grupy. Pierwsze inicjatywy miały charakter wzajemnego wsparcia w otaczających ich realiach Polski Ludowej. Dla Środowiska od początku najważniejszym miejscem był Wykus. Polana stała się miejscem dorocznych partyzanckich spotkań, które niemal do końca lat sześćdziesiątych XX w. odbywały się w rocznicę październikowej oblawy na zgrupowania „Ponurego” (28 października 1943 r.). W tym okresie ukształtowała się struktura, zasady funkcjonowania i system wartości Środowiska. Powołana została Rada Starszych z seniorem na jej czele. Funkcję tę pełnili kolejno najwyżsi stopniem oficerowie przebywający w kraju. Druga faza aktywności to właściwie lata siedemdziesiąte. W 1968 r. ukazał się drukiem reportaż historyczny Cezarego Chlebowskiego *Pozdrowcie Góry Świętokrzyskie*. Rok później kombatancki spotkali się po raz pierwszy w czerwcu, w 25. rocznicę śmierci Jana Piwnika „Ponurego”. Od tej chwili rosnąca legenda partyzanckiego dowódcy ściągała na Wykus coraz większą liczbę pasjonatów historii. By pamięć o macierzystych oddziałach przetrwała dla następnych pokoleń, kombatancki podjęli akcję upamiętnienia. Własnym sumptem ufundowali niemal 100 pomników i tablic pamiątkowych, zorganizowali kilkadziesiąt sesji naukowych i popularnonaukowych. Rozpoczęli działalność wydawniczą, której efektem jest zbiór cennych wspomnień. Organizowali wreszcie wycieczki i spotkania z młodzieżą szkolną i harcerską. Przede wszystkim jednak weterani systematycznie gromadzili się w miejscach najważniejszych potyczek. Formuła rocznicowych spotkań była wzbogacana. Z biegiem lat doroczne zjazdy na stałe wpisały się do kalendarzy lokalnych społeczności i trwają do dnia dzisiejszego. Lata siedemdziesiąte to udział Środowiska w inicjatywach ogólnopolskich. Najważniejszą inicjatywą powstającego niezależnego ruchu kombatanckiego były pielgrzymki na Jasną Górę, w które włączyli się również żołnierze „Ponurego” i „Nurta”. Inne powstające wówczas grupy czerpały z wypracowanych przez nich rozwiązań. Ostatni, etap istnienia autonomicznego kombatanckiego środowiska przypadł na lata 1980–1989. Okres legalnego funkcjonowania NSZZ „Solidarność” (1980–1981), stanu wojennego (1981–1983) i ostatnich lat PRL był również czasem zmian zachodzących w omawianej grupie. Masowy ruch społeczny związany z niezależnymi związkami

zawodowymi dotarł także na Wykus, który dla wielu przedstawicieli opozycji demokratycznej stał się miejscem corocznych zjazdów.

Wydarzeniem domykającym historyczną klamrę funkcjonowania Środowiska w okresie PRL było sprowadzenie prochów mjr. Jana Piwnika „Ponurego” do Polski. Udało się tego dokonać po 18 latach starań rodziny i Środowiska. W dniach 10–12 czerwca 1988 r. miały miejsce uroczystości pogrzebowe, które zgromadziły ponad 30 000 uczestników. Stały się jednym z najważniejszych wydarzeń politycznych lat osiemdziesiątych na Kielecczyźnie. Były także pierwszą w Polsce Ludowej defiladą weteranów Armii Krajowej ze wszystkich stron kraju. W opisywanych powyżej wydarzeniach licznie brały udział młodsze pokolenia, na które żołnierze Polski Walczącej mieli wyraźny wpływ. Podkomendni „Ponurego” i „Nurta” doskonale wykorzystali fenomen Wykusu i partyzancką legendę. Na początku lat osiemdziesiątych nawiązali dialog z najmłodszą generacją. Głównym odbiorcą idei Armii Krajowej stały się drużyny Ruchu Harcerskiego (przyszłego Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej).

Dalekowzroczność podjętej w 1984 r. decyzji o współpracy z niezależnym harcerstwem uwidoczniła się dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych. W chwili, gdy umierali kolejni kombatanci, pojawił się lęk, że zniknie też pamięć o wysiłku zbrojnym partyzantów z Gór Świętokrzyskich. W tym przypadku obawy były w pełni nieuzasadnione. U boku sędziwych weteranów wyrosło pokolenie spadkobierców, wyznających te same wartości. Środowisko „Ponury”–„Nurt” skupiło największą liczbę członków nadzwyczajnych ze wszystkich okręgów ŚZZAK, co też przynosiło wymierne skutki. Pomimo wykuszających się szeregów uczestników II wojny światowej, Środowisko wciąż się rozwija.

Można stwierdzić, że partyzancka społeczność z Wykusu jest jedyną w kraju, która wychowała swoich następców w tak dużej skali. Dokonali tego na tyle wcześniej, że byli w stanie przekazać tradycje i idee, o które walczyli i dbali przez kilkadziesiąt lat. Dzisiaj wyraźnie widoczne jest to na wszelkich uroczystościach patriotycznych. Z roku na rok bierze w nich udział coraz mniejsza liczba żołnierzy AK, lecz stale i masowo przybywa młodzież. Po 1990 r. kontynuacja tradycji akowskiej przejawia się w inicjatywach różnych grup społecznych, tj. drużyn harcerskich ZHP i ZHR, organizacji paramilitarnych (Orlęta Armii Krajowej, Strzelec), innych stowarzyszeń, a także szkół i uczelni wyższych. W organizację uroczystości włączyły się władze samorządowe. Wykus leży na terenie gminy Bodzentyn, kompleks leśny Lasów Siekierzyńskich obejmuje również gminy Suchedniów i Starachowice oraz Powiat Starachowicki, a gospodarzem niedzielnych uroczystości jest gmina Wąchock. Stąd też przede wszystkim te cztery jednostki administracyjne współpracują przy organizacji uroczystości. Spośród innych instytucji duży wkład pracy dają pracownicy Lasów Państwowych oraz przedstawiciele szkół i uczelni (Wyższa Szkoła Handlowa w Kielcach), a także, co jest wyjątkiem w skali ogólnopolskiej, Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach. Wszystko to nie zdarzyłoby się, gdyby nie ludzie tworzący Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”–„Nurt”. Całą aktywność animowała Rada Starszych, na której czele stali kolejno seniorzy – przewodniczący Środowiska: Stanisław Pałac „Mariański”, Władysław Czerwonka „Jurek”, Marian Świdorski „Dzik”, Jerzy Oskar Stefanowski „Habdank” oraz Zdzisław Rachtan „Halny” (Kustosz Pamięci Narodowej). Wśród pozostałych,

ale równie zaangażowanych, znaleźli się m.in. Leszek Popiel de Choszczak „Antoniewicz”, Stanisław Skotnicki „Bogoria”, Tomasz Waga „Szort”, a także Anna Lubowicka „Hanka”, Edmund Rachtan „Kaktus”, Janusz Skalski „Lin”, Jerzy Szczerba „Mirt”, Zdzisław Witebski „Poraj” oraz wielu innych żołnierzy, podoficerów i oficerów Armii Krajowej, których przez wiele lat można było spotkać na Wykusie. Z perspektywy minionych ponad 25 lat od odzyskania przez Polskę suwerenności widać, że legenda „Ponurego”, „Nurta” i Ich żołnierzy, przypomniana w głośny sposób u schyłku PRL, nie była chwilowym sukcesem czy epizodem w czasach przełomu ustrojowego. Stała się w skali regionu emanacją „długiego trwania” Polskiego Państwa Podziemnego i świadectwem wypełnienia Testamentu Polski Walczącej i ostatniego rozkazu komendanta Głównego Armii Krajowej gen. bryg. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka”. Czerwcowe uroczystości na Wykusie weszły na stałe w życie regionu świętokrzyskiego. Przekazywane w minionych latach ideały żyją nadal w następnych pokoleniach. Żyje także legenda, a zachwycając coraz młodszych, pozwala im poznawać historię własnego regionu i Ojczyzny.

Karol Tendera (ur. 1921 r.) - zgłaszający Maciej Gablankowski SIW ZNAK

Były więzień KL Auschwitz-Birkenau oraz filii niemieckiego obozu koncentracyjnego Flossenburg w czeskich Litomierzycach. Przewodniczący krakowskiego Klubu byłych więźniów niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Auschwitz. W wieku 96 lat wciąż przyjmuje liczne zaproszenia do wygłoszenia prelekcji dla grup polskich i zagranicznych. Współpracuje m.in. z Centrum dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu. Jest autor książki „Polacy i Żydzi w KL Auschwitz 1940-1945. Pamiętnik więźnia KL Auschwitz-Birkenau” (Kraków 2008), ostatnio przetłumaczonej na język niemiecki. Walczy z kłamliwym określeniem „polskie obozy koncentracyjne” – wytoczył proces w tej sprawie niemieckiej telewizji ZDF. W grudniu 2016 r., po trwającym trzy lata procesie, Sąd Apelacyjny w Krakowie uznał, że sformułowanie „polskie obozy” jest nie tylko historycznym kłamstwem, ale także naruszeniem indywidualnych dóbr Karola Tendery i nakazał telewizji ZDF zamieszczenie przeprosin. Uczestnik dwóch projektów edukacyjnych Instytutu Łukasiewicza: „Dwie Historie” pod patronatem Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie (2013) oraz „Jak było naprawdę? Niemieckie obozy, polscy bohaterowie” pod honorowym patronatem Prezydenta RP Andrzeja Dudy (2016). W 2016 roku został odznaczony przez Wiceministra Spraw Zagranicznych, Jana Dziedziczaka, odznaką *Bene Merito* za działania na rzecz wzmocnienia i ochrony wizerunku Polski za granicą.

Zofia Wieczorek-Nowak (ur. 1947 r.) – zgłaszający Komendant Obwodu Związku Strzeleckiego przy STS w Szydłowie st. insp. ZS Marian Lesiak

W 1990 roku wstąpiła do Związku Strzeleckiego „Strzelec” w Kielcach. Powołana do sztabu O.W. pełniła funkcje sekretarza, jednocześnie będąc członkiem Stowarzyszenia Żołnierzy i Sympatyków 4 Pułku, gdzie wchodząc w skład Zarządu, reprezentowała interesy O.W. Związku Strzeleckiego w Kielcach. Przyczyniła się do nadania Oddziałowi Wojewódzkiemu imienia „Czwartaków”, co nastąpiło w 1994 r. Za zasługi została odznaczona Złotą Odznaką Strzelecką. Należała do grona kadry strzelców inicjujących i organizujących pierwszy Marsz Szlakiem Powstańców 1863 Roku z Suchedniowa do Bodzentyna (kolejne marsze wspomagała przez kilka następnych lat). Po reorganizacji i likwidacji O.W. w Kielcach pełniła funkcje dowódcy Oddziału Z.S. w Kielcach w latach 1995 i 1996. Udzielała się czynnie w pracy wychowawczej podczas organizowanych wspólnych zajęć oddziałów z terenu Kielecczyny w ramach zgrupowań na terenie historycznych koszar czwartackich. Wybrana na prezesa Stowarzyszenia Żołnierzy i Sympatyków 4 Pułku, była głównym organizatorem w dn. 26.06.2006 roku uroczystości 200-lecia Pułku w doroczne święto czwartaków. Od 2009 r. organizuje inscenizacje historycznych odpraw plutonu wartowniczego żołnierzy z 4. Pułku Piechoty Legionów do wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte, którym w 1939 r. przypadła obrona tego skrawka ziemi. Została wyróżniona w 2010 r. medalem „Z Sercem do Żołnierza” nadanym przez Dowództwo Śląskiego Okręgu Wojskowego we Wrocławiu. Natomiast w 2011 r. została laureatem „Nagrody Miasta Kielce”. Dotychczasową działalność nadal kontynuuje społecznie.